

zenészek, festők feljegyzéseiből. „A tus a jin, az ecset a jang, és a kettő ecsetnyoma meghatározó az egész műre. A festő nemcsak kezével, nemcsak mesterségbeli tudásával rajzol, hanem egész testével, teljes lényével. Meghatározó jelentősége van az 'egyetlen vonalnak'. Ez az összekötő vonal az emberi szellem és az univerzum között” (Shih T'ao). „A festészet akkor éri el csúcspontját, amikor a tinta-és-ecsetből kiáradó életlehelet találkozik az univerzumból áradóval” (Shen Tsung Ch'ien). De mindenekfelett az űr! Ha a tusrajzon a kép kétharmadán nem látunk alakzatot, a nyugati szem hajlandó üresnek tekinteni, vagy az alakzat kontúrjának, környezetének, esetleg keretének, holott a hegy, a madár, a fűzág ettől a láthatatlan síktól kapja bensőségét, lelkét. Ez az űr a zenében a csend, a költészetben a kihagyott szó.

És végül: az univerzum, „az isteni mű az űr szívének mágiája”. A művész, amikor nem a fényt festi, hanem a fény forrását ragadja meg, maga is mágus. Így történhetett meg, hogy a Li Ssu-hsün festette vízesés olyan zajt csapott, hogy az uralkodót álmában zavarta.

HAMVAS BÉLA

A kínai tusrajz

A kínai tusrajznak két eleme van: az egyik a fekete vonal és folt, a másik az üres fehér tér. Amíg a rajzot európai módra, úgy néztem, hogy a fekete vonalból és foltból indultam ki, és a fehér teret merő környezetnek láttam, abból semmit sem értettem. Azt hittem, hogy valamely tárgy, vagy táj, vagy jelenet ábrázolása.

Szerencsés pillanataim egyikében észrevettem, hogy nem két egyenrangú formáló erőről van szó. Nem. A fehér nem a környezet, a passzív tér, üresség, semmi, esetleges. Nem és nem. Inkább a fehér alakítja a feketét (vonalat, foltot), mint a fekete a fehéret. A formateremtő hatalom a fehér. Az űr, a semmi. A meghatározhatatlan. Az infinitezimális. Az európai szem számára csak a fekete vonal és folt van. Csak azt látja. Csak azt tekinti létezőnek. A teret, az űrt, a fehéret, a semmit észre sem veszi. Szerencsés pillanatomban egyszer nem a feketéből indultam el a fehér, hanem a fehérből a fekete felé. Ez volt az a pillanat, amikor a kínai tusrajzot megértettem. Ugyanakkor megértettem azt is, hogy bár a fehér van „kívül”, a fehér a „környezet”, a „tér” — mégis tulajdonképpen ez az, ami belül van, és ez a tartalom és a személy és az idő. Mindez azon múlt, hogy nem az érzékileg tapasztalható feketéből néztem a fehérbe, hanem a meghatározhatatlan fehérből a feketébe. („A szubjektum az a hely, ahonnan a valóság látható.”) Nem a tárgyba helyezkedtem, hanem a formáló erőbe, nem az objektumba, hanem a szubjektumba. Nem a reálisba, hanem a mágikusba.

A modern festészetnek a kínai tusrajzzal kétségtelen rokonsága van. Egyetlen hibája, hogy még mindig a feketéből, az érzéki-
leg tapasztalhatóból, az objektumból indul ki, és a teret passzív-
nak és ürességnek tekinti. Ez még idolatria. Realizmus. Objektumkomplexus. Háttér. Ez még nem a valóság. Az lesz a nagy modern festő, aki észre fogja venni, hogy nem a valami formálja a semmit, hanem a semmi a valamit. Aki megéri, hogy a fehér és az üresség és a tér és az infinitezimális szubjektum nem a kint, hanem a bent, nem a reális, hanem a mágikus, nem az objektum, hanem a szubjektum. Azt hiszem, a helyzet arra, hogy ez a festő megszülessen, megérett.

Amíg a képen csak a vonalakat és a formákat fogjuk látni, csak a kép felét látjuk. Mint ahogy az európai kép a valódinak csak külső fele. Amíg nem fogjuk megérteni, hogy a kívülről be-
felé ható fehér üresség nem egyéb, mint a belülről kifelé ható formáló erő, addig a festői valóságról sejtelmünk sem lehet.

VASADI PÉTER

Hogy ne lehessen

*Elkezdéném, de nem lehet.
Érintgetem, hogy nyissa meg,
de mint szárnyas tölgyfa-
kapu, keményen összezár.
Nem mást akar, letérjek
erre-arra, hanem hogy
itt s most ne tudjam.
Ne lehessen. Talán
épp az, hogy ellenáll.
Hallgassak, várjak nyugton
a semmiben, vagy inkább
az ő semmijében, magam
megadva, s el ne essem
erőszakos kísérletekben.
Ideleng illata.
Tudjam, hogy ő virágozik.
De látni mást nem.
Festetlen léceket csak.
Megértve, hogy magában
senki sincs. Mivel
ő van mindenkiben.*